

MÀSCHERAS DE SU CARNEVALI SARDU

Avertèntzias po mannus e piticus

In custu librixeddu no eus postu totu is màscheras de su Carnevali sardu, poita no iat a bastai un'enciclopedia po ddas scrìri totus. Po ogha bidda eus postu una pariga de màscheras ebbia, est a nai is chi segundu nosu funt is prus rappresentativas. Difatis ogha bidda tenit medas màscheras.

Is disegnus funt in parti boddius de internet e in parti torraus a fai de is operadoris de s'ofitziu de sa limba sarda.

De is fotografias boddias de internet no eus postu su nòmini de su meri o de su fotògrafu ma, biu ca custu librixeddu no est fatu po ddu bèndiri, eus pensau ca non nci iat a dèpiri èssiri problema cun is deretus de autori. A ogha contu, chi calincunu si chèsciat, seus brontus a pònniri is crèditus de is fatus o a nde ddas pesai totu.

Sendi ca custu traballu andat a is piciocheddus de sa scola primària, is descritzionis funt sèmplicis meda e sintèticas. In prus, po mori de su pagu tempus a disponimentu, no eus pòtziu dedicai a totu is màscheras su tretu chi invecis iant a meritai.

Cicendi de sintetizai cantu prus possìbili is descritzionis, podet èssiri fintzas chi ddui tèngiat calincuna faddina e po custu si scusaus in antècipu.

Is testus non funt scritus aici cumentis si narant, ma sighendi is normas generalis de su sardu scritu. Spetat a is maistras o a is babbus e a is mammas de is scolanus a ddis inditai sa pronùncia giusta de is foeddus in sardu.

Ringratzias totu is chi ant agiudau a abbrontai custu traballu.

Bonu Carnevali a totus e atrus annus mellus!

Sant'Antoni de su fogu

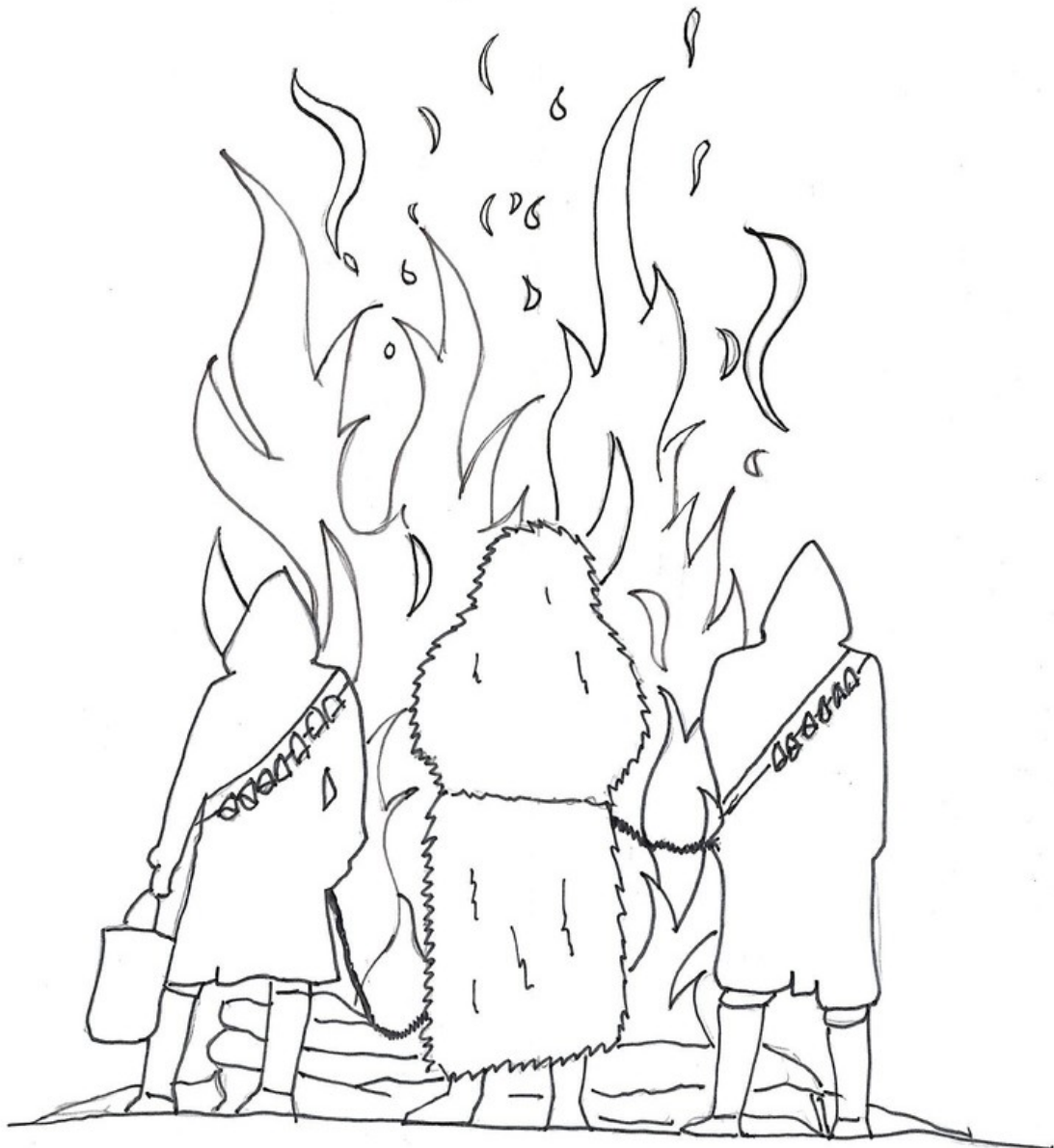
"Sant'Antonio abate"

Is màscheras faint sa primu essia in gennaxu, sa dì de Sant'Antoni de su fogu, perìodu chi in totu s'ìsula si costumat a incumenciai su Carnevali.

In custa dì, in belle totu is biddas sardas, s'allùint is fogoronis in onori de Sant'Antoni, chi segundu sa traditzioni iat intregau su fogu a is òminis.

In berteru, s'origine de sa festa est meda prus antiga e nc'intrat cun is ritus de passàgiu de s'ieru a su beranu.

colora su fogoroni

UNU CONTU DE CARNOVALI

Apu preguntau a babu,

«Orabà! Iscurtit pagu pagu, ma eit'est su carnovali?»

Issu m'at spùndiu:

«Babu miu mi naràt ca sa di de carrunovali, su martis, nci fut sa fèmina sècia in su fogili e teniat a fundu su, unu pratu de culurgionis. In s'ora chi si fut calandu a sonnu, si ddi fut acostiau su macitu, e issa, po chi no essat tocau is culurgionis, dd'iat atibau su pei in terra e d'iat aboginau "Gatò!!". Su macitu dd'iat spùndiu "non mi neris gatò ca non soi martis bo! Deu soi Martis Berri bènniu po ti ferri !!

Apu torrau a nai a babu:

«Sissi orabà, ma e it'est' custu martis berri bènniu po ferri?»

Babu iat nau

«No isciu beni perou! Apu intendiu a nai chi :

In su tempus, candu ancora non fut bènnia a su mundu sa lugi bera, totu fut confusu, pagu craru, ammesturau, betau apari e fund'a susu

In cussu tempus, chi est in ogni tempus, is òminis furint dominaus ancora de is antedeus. ogni antedeu dòminat is natzionis e s'istintu de is òminis. Custus antedeus furint famius de passionis e s'umanesa ddus depiat sempri pràndiri po chi no essant fatu dannu a is personis e a sa cosa.

E si, Tocat a ddus pràndiri. Sa genti no acodiat a ddis offerri sa mellus cosa chi teniat , angionis, maxiolus, crabitus casu. Bufant su binu e non nci fu nudda chi ddus prandiat. Po mori e po custu chi is fèminas sapientis iant iparau a fai is culurgionis, beni cundius, chi cun su nuscu insoru atirànt s'istintu de is antedeus chi si betant a su pratu po si prenni su scràgiu. Prandius chi furint, ddis calàt su sonnu e s'acontonànt e cantu si dormiant non fiant prus dannu a is òminis in sa terra.

Su prus malu de is antedeus fut Martis, fut arculenti, sempri in gherra cun totus. Cun totus si primàt.

betat a pari sa genti, e poniat in su coru de is òminis su semu de sa gherra.

Is òminis po ddu podi pràndiri e ddu dormiri e aici fai torrai sa pagi in sa terra, furint obligaus a du cicai, ma issu s'acuàt e non dd'agatànt fatu pe logu. Po mori e po custu is òminis furint sempri brigandu.

Martis dominat s'istintu de totus is animalis màsculus de su padenti e ddi

pragiat candu si cravànt

candu ndi beniat su tempus de is “currellas”. Su spàssiu su fut a biri is crabus accorrandusì, is cuaddus inchimeraus e is chi teniat prus coru furint is sirbonis infelaus. Is sirbònis dd’obediant che chi essant canis.

Is òminis furint orròscius de sa gherra, non si ndi podiat prus.

Una dì si furint obiuas totus is bècius in adunànsia e iant decìdiu de fai una proposta a Martis.

Iant nau a Martis “ Martis portentosu. Eita ndi naras chi nosu ti feus unu tèmpiu totu po tui

Tui ti secis in su tronu cosa tua e nosu ti portaus is mellus cosas chi feus, petza, binu e culurgionis e in prus tzipulas cun itzùcuru, aici no as a tènniri famini prus. Tui perou sentzas de fai sa gherra?”

Cantu Martis iat pensau unu pagu ddis iat torrau sceda ch’aja.

Tandu Martis si fut sèciu in su scannu su in mesu de una cea manna. E is giòvunus fortis iant cominciau a fabricai a ingiriu de Martis Su tempiu. Sa genti faiat cantus e ballus giogus e garas. Iant cominciau a portai a Martis ogni primatzia de is mellus chi teniant, culurgionis, tzipulas e binu

Martis iat papau e bufau fincias a si pràndiri. Cantu fut pràndiu beni si fut calau in sonnu.

Is òminis candu Martis si fut dormiu iant fatu cinnu a totus de si citiri e iant scabulau de fai mùsica.

Is òminis tra cussus iant fatu un acòrdiu segretu.

Sa pagi dominat.

A s’incrasi, passada s’imbriaghera, Martis a pagu a pagu s’in d’est scidau

E cun meravìglia iat bitu ca is òminis iant sighiu a traballai totu sa noti. Iant fatu a ingiriu sù is murus prontus a betai sa crobeta. Iat sighiu a castiai e iat bitu ca perou is contus non torrànt. Difatis su fàbricu chi iant fatu non teniat nin portas nin fentanas. Scopriu s’ingannu si fut inchietau meda e iat scutu uni intzìrriu forti chi fut lòmpiu fincias a is origas de is sirbonis in mesu de su padenti

Is sirbonis amigus sùs iant acodiu e si furint betaus a is òminis e ferendu

tous gàbias a susu e nd'iant liberau a Martis de su tèmpiu presoni.

Po cussu est oi su Martis (V) Berri. E po cussu chi peri oi si papant culurgionis e tzipulas e si bufat binu po apagai su MARTIS BERRI». Chi no nci fùrriat totus gabias a susu.

Gàiru, Su maimulu

Su maimulu est sa màschera clàssica de su Carnevali de Gàiru, in Ogliastra, e donat su nòmini a su ritu de Su Maimulu, est a narri su corteu cun totu is catoris.

Apartenent a is maimulus is 3 Domadoris (o Peddincionis), chi poderants'Urtzu cun una cadena e ddu scudint cun una tzirònnia o unu strùmbulu.

Funt bestius a camisa e a braga cun in pitzu una peddi de craba o de brebei. Sa peddi de is 3 Domadoris est sèmpiri niedda. Est completa de conca (de brebei o de craba corruda). Sa peddi de is atrus maimulus, invece podet èssiri fintzas de colori craru e chentza de corrus (mùdula). Atrus maimulus, cumentis su Cuadderi, portant una peddi de cuaddu cun sa conca.

Sa màschera principali de su Carnevali de Gàiru est s'UrtzuBallabeni. In faci portat una faciola de peddi de angioni e est imbusciau cun una peddide brebei niedda o de sirvoni. In cintzus portat una cadena de aràdulu chi benit poderada de is Domadoris. S'Urtzu est mutiu "Ballabeni" poita custuest su foeddu ci dd'aboxinant is Domadoris po ddu fai baddai e sartai. S'Urtzu, duranti sa sfilada, si betat in mesu a sa gente currendi mabenit firmau de is domadoris

colora s'urtzu e su maimulu

s'Urtzu Ballabeni

su Maimulu

Fonne

urtzos e butudos

S'Urtzu est una màschera bestia cun una peddi de màsculu de brebei e cun sa faci infoddina'. Benit poderau cun cadenas de ferru de duus Butudos. De sòlitu est una personi forte e àxili, chi nci pigat in is corridòrius de is domus, in is murus e in is palus de sa luxi po circai de si fuiri, faendi trèulu in mesu a sa gente. A sa fini si nci scudit a terra fadiau e is Butudos ddu surrant cun sa tziraònniga po nde ddu fai torrai a artiai. Custuritali antigu e identitàriu meda, sipensat ca simbulègiat sa lotta tra òmini e fera, tra bene e mali, tra s'umanidadi e su mundu areste .

Sos Butudos, portant unu capote de orbaci nieddu, is cartzonis de velludu nieddus, is cambalis, is cosingius de peddi, is sonaxis e unu fusti po scùdiri s'Urtzu. Sa faci e is manus funt sèmpiri infoddinadas cun s'ortigu abruxau po non ddus connòsciri.

colora s'urtzu e sos butudos

s'Urtzu

sos Butudos

Mamujada mamutzones e issohadores

Is Mamutzones e is Issohadores funt is carotis de su Carnevali (Carrasegare) de Mamujada, tra is prus connotas de sa Barbàgia e de Sardigna.

Is Mamutzonis funt imbusciaus cun peddis de brebei niedda e faciolas de linna. In sa schina portant unu muntoni de pitaolus e de sonaxis chi acinnicant brinchendi e fendi unu muntoni de trèulu.

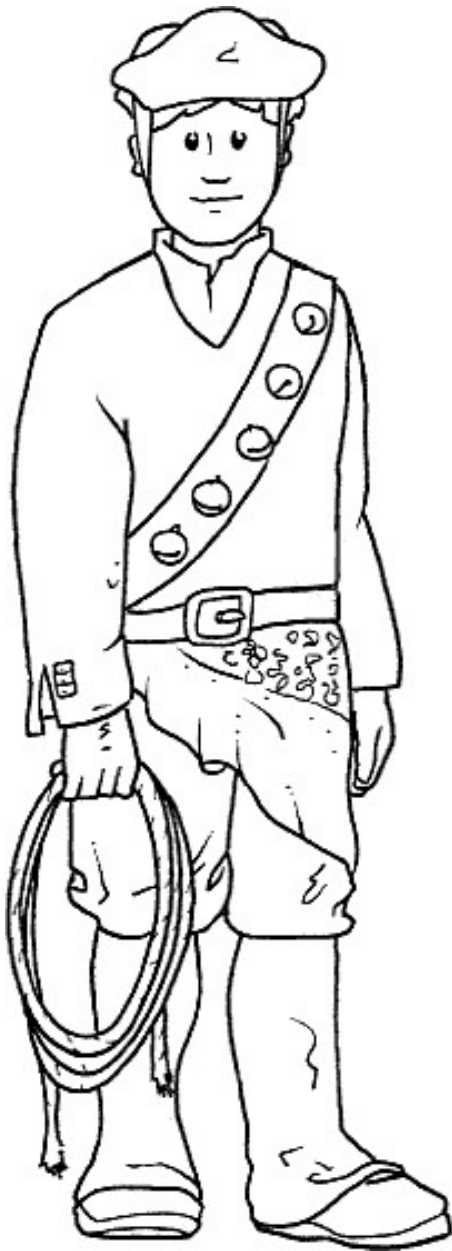

Is Issohadoris fut bestiusde biancu e de orrùbiu.

Portant sa faciola bianca e unu berreto nieddu. Cun una funi (su latzu) circant de assogai is Mamutzonisduranti sa dantza ma, a bias, de aciapai is Mamutzonis aciapant sa gente chi est in caminu castiendi sa sfilada de is màscheras.

colora su mamutzone e s'issohadore

Mamutzone

Issohadore

Otzana bois e merdules

Bois e Merdules funt is màscheras de su Carnevali de Otzana. Rapresentant sa lotta tra s'umanidadi e su mundu areste. Difatis, is Bois, cumentinarat su nòmmini etotu, funt is animalis, e is Merdules funt is meris insoro. Is faciolas insoro (caratzas) funt de linna de pira e portant disegnus e decoratzionis bellus meda.

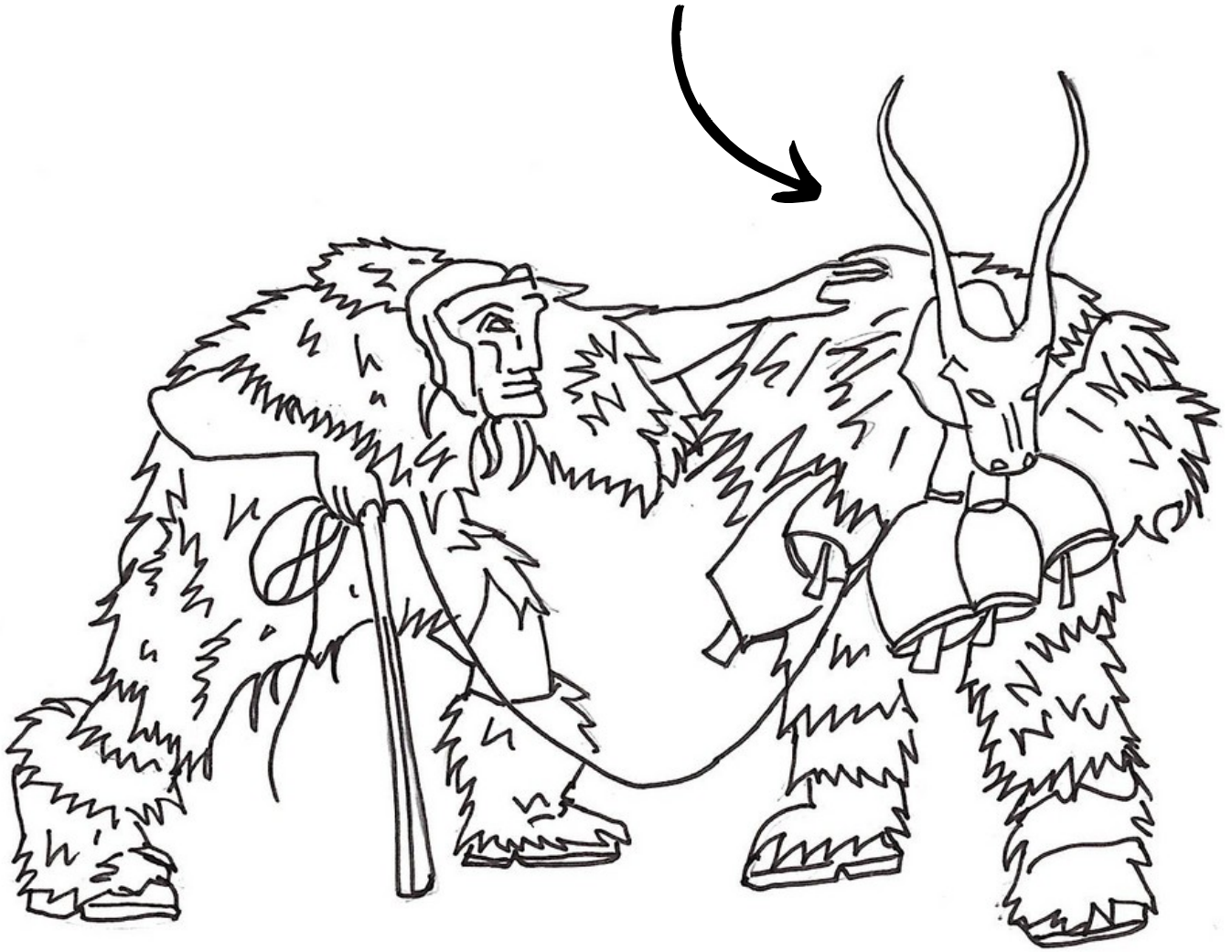

Bois e Merdules, s'ùrtimu domìnicu in is caminus e in is pratzas de Otzana, ponendi in scena unu spetàculu particulari: su boi si betat a terra e su meri (merdule) circat de ndi ddufai pesai scudendiddu cun unu fusti. Su boi tendi cumènciat a si chesciai e a acarcinai finas a s'amasedai totu.

colora su boi e su merdule

Boi

Merdule

Orane bundos

Sa màschera de su Carnevalide Orane est su “Bundu”. Futbelle che pèrdia e est stètia torrada a bogai in is annus '80,gràtzias a is sòcius de sa bidda chi ant intervistau is bècius chi galu si subeniant cumentì fut.

In prus funt stètius agataus paperis antigus chi cunfirmat sa presèntzia de sa màschera gai de su 1700.

Sa de su Bundu est una màschera manna a beru, poita imbùsciat totu sa faci de chini dda portat. Subenit sa conca deunu boi, po mori de is corrus biancus, ma po s’atru est ugualia sa cara de unu cristianu. Est de colore orrùbiu, cun is mustatzus e sa dòpia barba biancus. Su nasu est a bicu e isogrus de mèndula. Est fata de ortigu intintu de orrùbiu. Si pensat ca a unu tempus po dda colorai s’imprearit su sàmbini de animali. Sos Bundos, cendi essint po Carnevalicostumant a girai fatu de sa bidda aboxinendi cumentì chi èssirint ànimas in pena.

Is Bundus funt imbusciauscun unu sacu de tela sarda(orbaci) e in manus portant unu trubutzu de pirastru o de oxastru chi impreant po sotai sa gente a ballai paris cun issus. Si pensat ca sa dantza insoro in s’antigu èssirit fata po augurai una bona incùngia.

colora sos bundos

Bundos

Orotedditzurpos

Sa de is Tzurpos est sa màschera típica de su Carnevali orotedesu. A diferèntzia de atras màscheras barbaricinas, is tzurpos funt cena faciola, ma portant sa cara infoddinada. Funt totus cun su mantèsciu bestiri, est a narriunu capoti de orbaci nieddu (Su Gabbanu) cun su cuguddu chi imbùsciat sa conca finas a ogrus. A armugoddu portant funis grussas (su reinacru) o unu cintzu de peddi cun diversuspitaolus mutius “picarolos, bronzos, tintinnos, metallase grillinos”. In cintzus portant una curcuriga de stèrgiu prena de binu e una tassa de corru de boi.

De sòlitu essint a tres a tres: dùs giuntus cumentis bois tirendi s'aràdulu, e unu fatu fatu po ddus guidai. Is primus rapresentant su giù, s'atru su pastore-boinàrgiu. A bias, a palas de custus tres tzurpos, ddue nd'at un'atru spargendi pòddini in caminu, cumentis singiali de bonasorte. Poi ddue est fintzas su boi ferreri, chi sight su taxu faendi sa mòvia de cambiai is ferrus a is bois.

Candu erribbant a sa pratza principali de sa bidia, is Tzurpos cumènciant cùrriri e aciapant una personi in mesu a sa genti, e no ddu scapant finas a candu non si bufat una tassa de binu cun issu.

Colora is tzurpos

Tzurpos

Irbonos'ursu

S'Ursu est sa màschera prus importanti de su Carnevali antigu de Irbono. Portat una peddi de molente completa de conca, origas e de coa. In cambasportat cambalis de paxa e in su tzugru una campanedda. Po faciola portat una peddi de conillu conciada o unu stràciu cun is stampus po bìri.

Po Carnevali benit portau a passiu de duus òminis, is Domadores (o Guardianus) chi ddu scudint cun sa tziraònniga eddu portant a tira tirendi sa catena chi portat acapiada in cintzus.

Is domadoris ddi narant: "A sartai, a ballai", opuru in italianu: "Salta Orso, balla Orso!", scudendiddu cun sa tziraònniga. S'Ursu tandu circat de si fuiiri aboxinendi e circendi de si ndi scapiai. Candu si bit pagu pagu fidau si fuit e si ncipigat in is corridòrius de is domus ein is palus de sa luxi. Si spassiat a fai tìmiri sa gente chi obiàt in caminu. A unu tempu, candu ddu biiant si fuiant, poita sapeddi de burricu fut pudèscia a bentu.

colora s'urtzu e su domadore

s'Ursu

su Domadore

sa filongiana

Sa Filongiana est s'ùnica màschera de fèmina presenti in belle totu is Carnavali de sa Sardigna. Est una becitedda bestia de corrutu e auncinada chi filat sa lana cun su fusu. In faci portat una faciola niedda de linna, in conca unu pannixeddu e in palas unusciallu nieddu.

Custa feminedda bècia, cain beridadi est un'òmini poita in s' antigu is fèminas non podiant partecipai a custu ritu, filat su filu de sa vida, ma est bronta a nde ddu segai cun is serrus a chi noddi portat arrespetu. Si pensat ca a unu tempus girarit fatu de is domus a pediri, e a chini non dd'aberiat sa genna ddi betàt frastimus e scomìnigas..

Colora sa filongiana

sa Filongiana

su maimoni

Su Maimoni, mutidu fintzas “Ceommo” (in Fonne) o su Mercanti-Cavalleri (in Irbono) est un’òmini de paxa e de stràcius bècius. Simbulègiat totu is cosas malas capitadas duranti s’annu. e po custu benit processau, impicau e abbruxau s’ùrtimu domìnigude Carnevali.

In Irbonu ddu passànt in bidda cun unu bestiolu e totus ddu cumbidànt a bufai betendi su binu a intru de un’udri chi portàt in brenti. A s’acabbu de su giru ddi faiant unu dibatimentu e ddu cundennànt a morti. In s’orachi fut abruxendi si ballàt, si bufàt e si cantànt batorinas emutetus.

In calincuna bidda de Cabesusu si pensàt ca su Maimoni tènnirit su podiri de fai pròiri, pro custu, in annadas de sicore beniat portau in processioni cantendi custus versus:

*Maimone Maimone
Abba cheret su laore
Abba cheret su sicau
Maimone laudau*

colora su maimoni

su Maimoni

Aristanis sa sartiglia

Tra is giostras a cuaddu prus famadas e bellas de Europa, ma fintzas tra is prus speriguladas e spettacularis manifestatzionis de su Carniali sardu, sa Sartiglia de Aristanis si fait ognu annu s'ùrtimu domìnicu e s'ùrtim martis de Carnevali. Po dda biri acodint de totu su mundu. Festa de origini medievali, sa Sartiglia benit fata a su mancu de su 1500, ma si pensat ca siat prus antiga poita est acapiada a is ritualis agriculus chi si faiant in s'antigòriu po assegurai una bona arregorta.

Cumponidori, supersonàgiu prus importanti de totu sa manifestatzioni.

Su 2 de friaxu de ognu annu, po sa Candelera, is grèmius de is Massaus e de is Maistrus de Linna nòminant su Cumponidore insoro.

In cussa cerimònia etotu benint nominaus is cavalleris chi ant a tènniri su còmputu de guidai is cursas de s'ùrtimu domìnicu e martis de Carnevali.

Su foeddu Sartiglia benit de su castiglianu "Sortilla", chi benit cussu puru de su latinu "Sorticula", ca bolet narri aneddu, ma fintzas de "Sors", sorte, fortuna. In sa Sartiglia, difatis, is cavalleris provant sa fortuna circendi de ndi boddiri sa stella. Prus stellas s'aciapant e prus at a èssiri bona s'annada agrària.

Cumponidori est su chi fait cumenciai sa cursa a sa stella, provendi po primu sa fortuna. De cussu momentu issu ebbia at a decìdiri is cavalleris chi ant a pòdiri portai sa spada, est a nai s'onori de provai sa sorti circhendi de aciapai sa stella.

colora su cumponidori e su cavalleri

su Cavalleri

su Cumponidori

SCALEPRANU

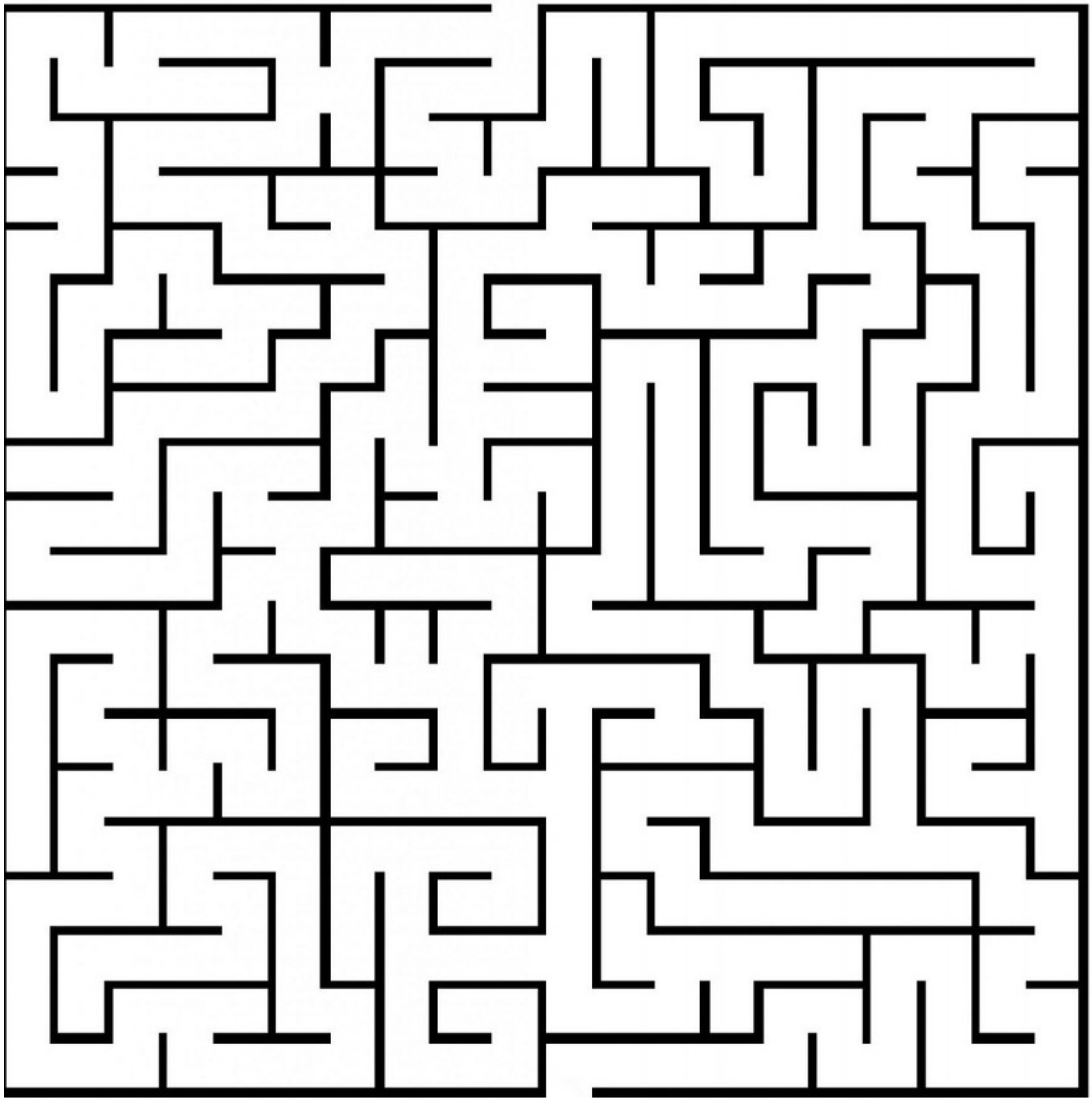

Sa màschera traditzionale de Scalepranu de s'Omadori bestit una fatzola ricavada dae s'ossu de su batzinu de su boe

Su boi bestit subra de su capu una conca de boe cun corros mannos, subra de s'ischina una pedde e in petorras unu pitaolo mannu. Sa cara est fata niedda cun su foddine de ortigu, est bestidu de nieddu possedit unu corru chi s'ìmulat su boghe de su boe.

su boe est ligadu cun una fune e est tentu dae su domadore, bestidu cun unu manteddu de orbace cun capùciu. In manu tenet unu bàculu cun su cale frustat e pungit su boi.

labirintu

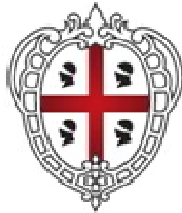

Unioni de is Comunas de su Gerrei

Progetu “ Arriò in Gerrei” Annualidadi 2023a intru de su progetu de tutela de is minorias linguisticas (L. 482/1999, artt. 9 e 15 e LR 22/2018) de sa Regioni Autònoma de Sardigna

“Màscheras de su Carnevali sardu” de A. Podda e B. Serrau
Librixeddu abrontau de Suìa Snc Bia de Roma 122, 08040, Irbono (Nu)

**REGIONE AUTÒNOMA
DE SARDIGNA**
**REGIONE AUTONOMA
DELLA SARDEGNA**

di Marongiu Ivan e Podda Alessandro
P.I. 01603380914
08040 Ilbono (Nu), Via Roma 122
suia.snc@gmail.com - PEC suiasnc@legalmail.it

